

UNIVERSITATEA BABEȘ – BOLYAI CLUJ – NAPOCA

Facultea de Istorie și Filosofie

TEZĂ DE DOCTORAT

Bazele conceptuale ale politicii U.E. de vecinătate

Cond. Șt. :

Prof. univ. Dr. Liviu-Petru Zăpârțan

Drd.: Călian Ciprian Dan

Cluj-Napoca, 2013

CUPRINS

CUPRINS.....	1
Capitolul I. SECURITATEA EUROPEANĂ.....	2
a) Aspecte generale.....	2
b) Aspecte specifice Uniunii Europene: PESC, PESA.....	24
Capitolul II. POLITICA EUROPEANĂ DE VECINĂTATE.....	65
2.1. Obiectivele Politicii Europene de Vecinătate.....	65
2.2. Geneza Politicii Europene de Vecinătate.....	79
2.3. Granițele Politicii Europene de Vecinătate.....	93
2.4. Conținutul Politicii Europene de Vecinătate.....	101
2.5. Normativitatea Politicii Europene de Vecinătate.....	109
Capitolul III. DIRECȚIILE POLITICII EUROPENE DE VECINĂTATE.....	122
a) Politica Europeană de Vecinătate în Estul Europei. Cazurile Rusiei, Ucrainei și Belarusului.....	122
b) Politica Europeană de Vecinătate în Vest.....	138
c) Politica Europeană de Vecinătate în Zona Mediteraneană – Africa.....	149
d) Politica Europeană de Vecinătate în Moldova.....	157
Capitolul IV. REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE.....	165
CONCLUZII.....	189
BIBLIOGRAFIE.....	203

REZUMAT

Uniunea Europeană devine încetul cu încetul un „actor al securității”. Nu demult, aceasta s-a angajat în 24 de operațiuni civile și militare în regiuni instabile și conflictuale. Statele membre împreună au cheltuit aproape 200 de miliarde de euro anual pentru apărare prin intermediul a cca. 1,7 milioane de membri activi ai acestor servicii¹. În prezent, Uniunea Europeană acționează și vorbește ca o voce singulară în cadrul comunității internaționale, impunând sancțiuni internaționale, condamnând acțiunile externe care încalcă statul de drept și oferind un nivel înalt de asistență pentru dezvoltare. Toate aceste activități se află abia în stadiu incipient, iar securitatea este, în prezent, un concept mult mai complex decât era în trecut. Aspectele tradiționale referitoare la securitate precum apărarea națională și sancțiunile nu mai sunt acum imperios necesare pentru a deține puterea în domeniul securității internaționale. Mai’ a K. Davis Cross este de părere că noile amenințări la adresa securității vin din partea actorilor non-statali, integritatea frontierelor este mult mai vulnerabilă afluxurilor transnaționale, iar atacurile sunt planuite în interiorul statelor. Față de aceste aspecte, Uniunea Europeană găsește de cuviință să acționeze prin abordări comune în ceea ce privește protecția polițienească, apărarea frontierelor, împărtășirea informațiilor, etc. Așa au luat naștere agențiile specializate în aceste domenii care au rolul de a asigura coordonarea, integrarea și stabilirea liniilor directoare. Astfel, Uniunea Europeană s-a adaptat de o manieră unică tuturor schimbărilor care o înconjoară, cu riscul de a intra pe „tărâmul” suveranității naționale a statelor membre².

Astfel, în ciuda faptului că statele membre sunt puternic atașate sentimentului și principiului de suveranitate națională, mai ales în ceea ce privește securitatea și apărarea, Uniunea Europeană s-a adaptat și încă se adaptează de o manieră care reflectă un sentiment puternic de înțelegere a complexității noului context globalizat. Armatele statelor membre sunt reformate și transformate pentru a putea fi angajate în rezolvarea diverselor crize internaționale. În ultimii ani, s-a observat faptul că integrarea pe diverse sectoare ale securității înseamnă că statele membre își pot menține apărarea. În sprijinirea acestui efort,

¹ European Defence Agency, “Defence Data 2009,” 2.

² Mai’ a K. Davis Cross, Security Integration in Europe, How Knowledge-based Networks are Transforming the European Union, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2011, p. 1.

statele membre au creat Agenția Europeană de Apărare și se supun normelor care stau la baza acesteia, inclusiv unui program comun de cercetare și dezvoltare în securitate³.

De o manieră similară, statele membre își apără în comun frontierele europene comune, în cadrul unei politici integrate a securității. Statele membre și-au armonizat abordările în domeniul securității datorită provocărilor la care sunt nevoite să facă față: amenințări cu arme chimice, biologice, atacuri radiologice, atacuri la nivelul mediului înconjurător, la nivel alimentar, problemelor de securitate energetică, la care se adaugă crimele, drogurile și traficul de ființe umane. Linia care desparte securitatea internă de cea externă este inexistentă din punct de vedere virtual, iar progresele înregistrate de Uniunea Europeană pe ambele dimensiuni îi sporesc puterea ca actor al securității globale⁴.

Nivelul conceptului de securitate pe care îl folosește Uniunea Europeană este mult mai ridicat și costisitor decât cel cu care operează NATO. Acesta se bazează pe resursele militare ale Statelor Unite, în vreme ce Uniunea Europeană reprezintă un pilier important al NATO – doar șase state membre ale Uniunii Europene sunt și membre NATO – și, în același timp, se preocupă și de viața de zi cu zi a cetățenilor săi, în diverse forme. Aceasta pentru că, spre deosebire de statul-națiune, Uniunea Europeană se definește și redefinește de o manieră continuă. Integrarea în domeniul securității asigură o cale de înțelegere a naturii Uniunii Europene și a traiectoriei sale viitoare⁵.

Securitatea internă presupune priorități precum contraterorismul, apărarea drepturilor fundamentale, găsirea unei abordări comune a imigrației legale și ilegale, armonizarea procedurilor de azil, protejarea frontierelor externe ale Uniunii Europene, împărtășirea informațiilor de către autoritățile specializate, stabilirea unui minim de standarde ale justiției, lupta împotriva crimelor transfrontaliere, a drogurilor și a traficului de ființe umane. Pe de altă parte, politica de securitate externă se referă la angajamentul statelor membre de a se ajuta reciproc în cazul unor atacuri, la sancțiunile sau măsurile restrictive pe care Uniunea Europeană le impune unor state terțe în încercarea de a preveni încălcarea drepturilor omului și a normelor democratice, de a gestiona crizele și operațiunile de prevenire a conflictelor sub egida Politicii Comune de Securitate și Apărare. Altfel spus, pentru Consiliul și Comisia Uniunii Europene securitatea externă înseamnă traducerea într-o singură voce a eforturilor statelor membre pentru a răspunde de o manieră consecventă problemelor și provocărilor internaționale precum: protecția mediului înconjurător, armele de distrugere în masă,

³ Ibidem, pp. 1-2.

⁴ Ibidem, p. 2.

⁵ Ibidem, pp. 2-3.

conflicte inter și intra-statale, securitatea alimentară și educația. În acest sens, Comisia Europeană a trimis cca. 130 de delegații în lume care au rolul de a contura imaginea externă a Uniunii Europene prin intermediul diplomației publice⁶.

Odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, securitatea internă a devenit o problemă de politică comunitară, intrând sub jurisdicția „Metodei Comunitare”. Această schimbare a lăsat securitatea externă – Politica Externă și de Securitate Comună – în cadrul domeniului interguvernamental. Cu toate acestea, Tratatul de la Lisabona a crescut, și în acest domeniu, rolul Uniunii Europene prin dobândirea de către Înalțul Reprezentant pentru PESC a rolului de vice-președinte al Comisiei sprijinit de un nou Serviciu European de Acțiune Externă⁷.

Importanța problematicii securității europene, în ambele sale forme – internă și externă – rezidă în mai multe aspecte. În primul rând, se ridică problema distincției dintre cele două forme care a devenit dificil de făcut în noul context global al trans-naționalizării⁸. În cazul Uniunii Europene procesul de distincție este și mai dificil. Aceasta pentru că frontierele naționale ale statelor membre au devenit frontiere interne ale Uniunii Europene, redefinind astfel întregul concept de frontieră și dând peste cap distincția dintre intern și extern. Fiecare stat membru trebuie să se gândească la securitatea internă ca la un concept care include și ceea ce se află în afara frontierelor sale⁹.

În al doilea rând, o dimensiune externă clară a securității interne și o dimensiune internă a securității externe se regăsesc actualmente în procesul decizional de la Brussels și în capitalele statelor membre. După evenimentele din 11 septembrie s-au întreprins eforturi comune pentru tratarea problemelor de securitate internă și externă ca fiind „două părți ale aceleiași monede”. Astfel, Strategia de Securitate Europeană din 2003 prevede că amenințările cheie la adresa Europei secolului al XXI-lea le reprezintă: terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, atacurile chimice și biologice, migrația ilegală, traficul transfrontalier de ființe umane, de droguri și de arme. Pentru combaterea acestor amenințări de o manieră eficientă, Strategia de Securitate Europeană cheamă la o implicare mai asiduă în ajutarea statelor terțe care nu reușesc să facă față acestor provocări din diverse motive. În acest sens s-a creat și Agenția Internațională a Energiei Atomice. Strategia de

⁶ Ibidem, p. 7.

⁷ Idem.

⁸ D. Bigo, “When Two Become One: Internal and External Securitizations in Europe”, în *International Relations Theory and the Politics of European Integration*, Morten Kelstrup, Michael C. Williams (edit.), Routledge, London,

2000, pp. 171–204.

⁹ Mai’a K. Davis Cross, op. cit., pp. 7-8.

Securitate Europeană din 2003 reflectă credința că amenințările interne necesită strategii externe și că amenințările externe necesită, la rândul lor, instrumentele securității interne spre a fi combătute¹⁰.

În al treilea rând, abordarea celor două dimensiuni ale securității europene împreună trebuie să fie și metodologică. Aceasta pentru că, procedând în acest fel, sporesc șansele unei mai bune analize a problemelor pe care acestea le presupun și a celor de găsim și a soluțiilor potrivite la acestea. Mai' a K. Davis Cross este de părere că securitatea internă a cunoscut un progres mai accentuat decât securitatea externă și din acest motiv, cea dintâi ar putea oferi o „porțiță de vizualizare” a securității externe în viitor¹¹.

Prezenta lucrare cu titlul „Bazele conceptuale ale Politicii U.E. de Vecinătate” dezbate, prin prisma aspectelor referitoare la securitatea europeană, problemele politicii europene de vecinătate, direcțiile acesteia, realizările și perspectivele sale.

Datorită importanței pe care deja am relevat-o, lucrarea debutează cu un capitol referitor la „Securitatea Europeană”, care este structurat pe două direcții de analiză: aspecte generale și aspecte specifice ale Uniunii Europene referitoare la subiectul tratat. În cuprinsul primei părți a acestui capitol am făcut referire la: identitatea Uniunii Europene și la aspectele internaționale; o abordare cognitivă a Europei; „Uniunea Mediteraneană”; Parteneriatul Estic și Proiectul „Europa extinsă – noua vecinătate”. În cadrul aspectelor specifice ale securității europene, am considerat că se impune să facem referire la PESC și PESA, context în care am abordat probleme precum: politica schimbătoare a securității europene; evoluția politicii europene de securitate începând cu anul 1945; politica de securitate europeană după sfârșitul Războiului Rece; dezvoltarea capacităților și implementarea PESC; și la politica europeană de securitate de după evenimentele din 11 septembrie 2001.

Într-un studiu consacrat sistemului PESA, istoriei, structurii și capacităților acesteia, Maria Raquel Freire a dorit clarificarea contextului și a modului în care s-a ajuns la Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA). În demersul său, autoarea a făcut incursiuni în dinamica și modul în care Uniunea Europeană a căutat soluții la provocările de a potrivi obiectivele cu capacitățile operaționale. Autoarea este de părere că în acest proces au fost implicați factori politici interni și internaționali care au influențat implementarea PESA dar și a altor instrumente politice europene. Autoarea a pus în lumină și limitele PESA, pe baza unei analize critice a rezultatelor obținute până în prezent.

¹⁰ Ibidem, p. 8.

¹¹ Idem.

În 1998, președintele francez Jacques Chirac și primul ministru britanic Tony Blair au dat o declarație bilaterală în care au încurajat Uniunea Europeană să își creeze o forță autonomă capabilă să facă față crizelor internaționale. Ca urmare au început discuții serioase cu privire la Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA), iar la Conciliul European de la Cologne 1999, PESA a devenit parte integrantă a PESC.

În contextul analizării „conurenței permanente” între NATO și Uniunea Europeană pentru câștigarea titlului de „actor global pe probleme de securitate” am făcut referire la obiectivele și prioritățile PESC, la limitele acesteia, dar și la construcția instituțională a PESC, dezvoltarea capacităților și implementarea PESC și la politica europeană de securitate de după evenimentele din 11 septembrie 2001.

Ca urmare a evenimentelor de la 11 septembrie 2001, Uniunea Europeană a adoptat deciziei-cadru asupra luptei contra terorismului. Astfel, au fost luate măsuri atât în zona polițienească, cât și în ceea ce privește cooperarea judiciară, definirea unei liste de organizații teroriste și de măsuri de luptă contra terorismului în străinătate. În cadrul PESC, Uniunea Europeană a avansat dialoguri cu alte țări despre comunism și proliferarea armelor de distrugere în masă. Practic, Uniunea Europeană a încercat să găsească o modalitate de a lupta contra terorismului prin intermediul PESA. Ulterior, în urma atacurilor de la Madrid din 2004, s-au accelerat eforturile de luptă contra terorismului. Din 2004 a început și un plan de uniformizare a capacităților pe care un stat le putea depune în folosul Strategiei de Securitate Europeană. În acest caz, obiectivele pentru 2010 prevedeau alcătuirea de grupuri detașabile de război, capacități aeriene, disponibilitatea căilor aeriene și dezvoltarea interoperabilității. Inițiativa a fost urmată de crearea Agenției Europene de Apărare (AEA) de către Consiliul European, la 12 iulie 2004, cu scopul de a coordona operațiunile de apărare, de a crește cooperarea în evoluția armamentelor, încurajarea competitivității în industriile europene de armament și încurajarea cercetării și dezvoltării. În noiembrie 2004 s-a decis alcătuirea a 12 grupuri de acțiune rapidă cu un personal de la 100 până la 1500 de persoane, detașabile în termen de 10 zile de la o decizie unanimă a Uniunii Europene¹².

În ceea ce privește Războiul din Irak, acesta a devenit un punct de dispută între organizația nord-atlantică și cea europeană, dar și între statele europene. Războiul a expus limitările unei apropieri europene spre o problemă majoră internațională. Viitorul relațiilor trans-atlantice este de importanță fundamentală. Este greu de argumentat că o lume în care Europa și America nu cooperează, în ceea ce privește securitatea, ar putea fi mai stabilă sau

¹² Allen G. Sens, op. cit., pp. 16-18.

ar putea răspunde mai bine provocărilor de schimbări globale. Dacă s-ar eroda de tot această legătură, nu s-ar mai putea face față unor crize de la periferia Europei sau de mai departe, care cer un răspuns coordonat și multilateral. De aici apare și frica unei divizări permanente între continente. Părerile sunt însă împărțite considerându-se, pe de o parte, că această criză a marcat ruptura care se va adânci pe viitor, sau că viziunea americană merge spre unilateralism, pe când cea Europeană spre multipolaritate. În varianta aceasta este obligatoriu ca Europa să se integreze suficient încât să joace un rol important în formarea lumii viitoare. Oricum Europa și America au opinii foarte diferite în ceea ce privește folosirea forței militare, răspunsurile față de regimurile amenințătoare, investiția în capacitatea de apărare, degradarea mediului și politica de schimb. Alții consideră însă că diferențele dintre cele două au fost exagerate și că, în final, atât Europa cât și America, împart aceleași crezuri, iar sondajele efectuate au arătat că peste 50% din populația ambelor continente consideră că cele două trebuie să coopereze și că, în ultimii ani, s-au apropiat considerabil¹³.

Cel de-al doilea capitol al lucrării este dedicat analizării pe larg a diverselor aspecte referitoare la „Politica Europeană de Vecinătate”. Capitolul este structurat pe cinci tematici principale: obiectivele, geneza, granițele, conținutul și normativitatea Politicii Europene de Vecinătate.

În cadrul subcapitolului dedicat obiectivelor Politicii Europene de Vecinătate ne-am concentrat atenția, în principal, pe definirea sintagmei de „Politică Europeană de Vecinătate”, pe obiectivele principale și pe evoluția acestei politici, pe instrumentele sale, pe sursele de finanțare ale acesteia și pe strategia și direcțiile sale de acțiune.

În acest context, am constatat că Politica de Vecinătate ridică numeroase probleme conceptuale. Politica Europeană de Vecinătate reprezintă o nouă abordare în cadrul relațiilor dintre Uniunea Europeană și vecinii săi, abordare ce o depășește pe cea tradițională bazată pe cooperare. Această politică constituie un cadru de consolidare a relațiilor de vecinătate și vizează intensificarea cooperării cu statele vecine Uniunii Europene lărgite în vederea creării unei zone de prosperitate și bună vecinătate, a unui „cerc de prieteni” la frontierele Uniunii. În acest sens, Politica Europeană de Vecinătate propune un parteneriat cu un set de obiective ambițioase pentru statele vecine Uniunii Europene, bazat pe împărtășirea acelorași valori politice și economice și pe reformă instituțională¹⁴.

¹³ Ibidem, pp. 19-21.

¹⁴ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours (COM (2003)

De la bun început s-a precizat că Politica Europeană de Vecinătate include unele „promisiuni vagi” legate de dialogul politic sporit și de cooperarea în domeniul securității. Posibilitatea „aderării” la Uniunea Europeană nu este atractivă pentru toate statele vecine, mai ales când este vorba de îndurarea privațiunilor prevăzute de programul de aderare la Uniune, fără o certitudine a integrării. Este din ce în mai greu ca populația să accepte reforme care atrag costuri foarte mari. Perspectiva „aderării” privită ca o recompensă pentru reforme nu există pentru statele participante la Politica Europeană de Vecinătate. Premisa acesteia se constituie în interesul comun al Uniunii Europene și al statelor partenere de a nu transforma granița care le separă într-o piedică în calea comerțului, schimburilor sociale și comerciale sau împotriva cooperării regionale¹⁵.

Viteza și intensitatea acestui proces va depinde de voința și de capacitatea fiecărui stat partener de a se angaja în transpunerea agendei Politicii Europene de Vecinătate pentru construirea și întărirea actualului cadru de cooperare. Pe scurt, Politica Europeană de Vecinătate își propune promovarea interdependenței, a cooperării (în special a cooperării regionale) și a investițiilor străine. Derularea acestei politici este concentrată pe politica de condiționalitate care să impună respectarea legii, o arhitectură care își are originea în relațiile cu statele candidate precum și cu statele balcanice¹⁶.

Metoda Politicii Europene de Vecinătate constă în dezvoltarea relațiilor de cooperare într-un nou cadru de referință, definit prin raportare la obiective cheie legate de stabilitate, securitate și dezvoltare durabilă, structurat pe cele trei pilieri ale funcționării Uniunii Europene: piața interioară, justiție și afaceri interioare, politica externă și de securitate. În aplicarea metodei, se vor adopta următoarele principii: cooperarea în baza unor valori comune; concentrarea pe priorități; diferențierea; condiționalitatea pozitivă în baza unor criterii de referință; evaluarea periodică; progresivitate prin introducerea distincției termen scurt - termen lung. Se poate spune, prin urmare, că politica de vecinătate se află la granița dintre strategia europeană de securitate și strategia de lărgire; ea combină, de altfel, elemente ale celor două strategii, prin adaptarea instrumentelor folosite în procesul lărgirii (priorități, criterii de evaluare, rapoarte de țară, instrumente financiare specifice) la relațiile de cooperare regională.

104 final). A se vedea și EC Commission 1997, Agenda 2000, For a Stronger and Wider Union, Part I The Policies of the Union, sect. IV - The Union in the World, p. 43.

¹⁵ Regulation of the European Parliament and of the Council laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument, Brussels, 29.9.2004 COM(2004) 628 final 2004/0219 (COD), p. 5.

¹⁶ Günter Verheugen, EU Enlargement and the Union's Neighbourhood Policy, Diplomatic Academy, Moscow, 27 October 2003.

Cel de-al doilea subcapitol, referitor la geneza Politicii Europene de Vecinătate se concentrează pe: opiniile alternative referitoare la PEV; prezentarea unei tipologii narative a PEV; încadrarea acestei politici; și pe „jocurile birocratice europene formate în jurul Politicii Europene de Vecinătate”.

Vecinătatea nu a apărut ca o problemă în cercurile guvernamentale europene referitoare la politica europeană de vecinătate. Aceasta este un element recurent al scenei politice europene, care a apărut, mai ales, după sfârșitul perioadei de bipolaritate când, în mai puțin de un deceniu, Uniunea Europeană a parcurs un proces multilateral de extindere, un parteneriat mediteranean, o „dimensiune de nord”, țări asociate, candidate și parteneri. Orice încercare de a da sens diverselor strategii discursive s-a mobilizat pentru includerea în sensul politicii europene de vecinătate a nevoilor semnificative de a lua în considerare legăturile dintre aceste strategii și discursurile ample elaborate pe problema relațiilor Uniunii Europene cu lumea și cu vecinătățile sale¹⁷.

În cadrul spațiului discursiv al vecinătății, unii autori s-au concentrat pe creșterea importanței unei narațiuni concentrate pe amenințări și pericol care decurg din zonele învecinate ale Uniunii Europene, în așa numitele „frontiere externe”. Argumentul despre prezența și relevanța „amenințărilor” narative a fost adus în discuție și de Alexandra Goujon¹⁸, pornind de la abordările „politicii narative” dezvoltate în domeniul analizei politicilor publice. Lucrarea acesteia rămâne ancorată în ideea că politica europeană de vecinătate, în procesul de contextualizare a sa, poate fi izolată ca o acțiune/politică și ca un anumit obiect de cercetare. Politica europeană de vecinătate ar trebui să fie examinată mai degrabă ca parte a „guvernării externe” a Uniunii Europene sau în lumina practicilor care guvernează relațiile Uniunii Europene cu restul lumii. „Amenințările” narative specifice identificate de Goujon, se încadrează în procesul mai larg de reelaborare a discursurilor multiple despre „noile amenințări” și despre „haosul internațional” care au fost răspândite la nivel transnațional în ultimii ani într-o versiune „europenizată”¹⁹.

În acest sens, J. Jeandesboz furnizează o topologie narativă a politicii europene de vecinătate care schițează două discursuri distincte elaborate cu privire la vecinătate în contextul specific al politicii europene de vecinătate. Această topologie are în vedere perspectiva dinamică, pentru a sublinia schimbarea progresivă a discursului apărută în diverse texte care se ocupă de politica europeană de vecinătate, de la o situație în care există

¹⁷ Julien Jeandesboz, op. cit., p. 37.

¹⁸ Alexandra Goujon, op. cit., 2005, pp. 137–163.

¹⁹ Didier Bigo, op. cit., 2005.

narațiuni distincte, la una în care „amenințările” devin dominante în discurs, conferind sens inițiativei²⁰.

În ceea ce privește procesul de europenizare, J. Jeandesboz este de părere că acesta trebuie privit prin prisma problemei numite „aria libertății, securității și justiției”. Programul de la Haga reprezintă, în prezent, componenta de bază a procesului creării ariei de libertate, securitate și justiție. Consiliul Uniunii Europene din 2004 s-a exprimat în sensul că „Securitatea Uniunii Europene are o nouă urgență, în lumina atacurilor din Statele Unite, din 11 septembrie 2001 și de la Madrid, din 11 martie 2004. Cetățenii europeni se așteaptă ca Uniunea Europeană, în garantarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale, să abordeze mai eficient problemele transfrontaliere precum migrația ilegală, traficul și contrabanda cu ființe umane, terorismul și crima organizată, precum și prevenirea acestora. În special în domeniul securității, coordonarea și coerența între dimensiunea internă și cea externă și-au sporit importanța și trebuie urmărite îndeaproape”²¹. În acest context, Programului de la Haga se referă la „nevoia de cooperare intensificată și dezvoltarea capacităților, atât în sud, cât și pe granițele din est, pentru a permite acestor țări să își gestioneze mai bine migrațiile și să își asigure o protecție adecvată pentru refugiați”²². Acesta este „argumentul primordial al cooperării internaționale ca regulă a jocului în practicile de externalizare a securității interne”. Aceasta ar trebui să fie relația dintre politica europeană de vecinătate și marele proces de ascensiune a securității Uniunii Europene²³.

În cuprinsul celui de-al treilea subcapitol, numit „Granițele Politicii Europene de Vecinătate”, am prezentat Politica Europeană de Vecinătate ca echilibru universal, pentru ca ulterior să ne referim la aceasta în comparație cu modelul lărgirii Uniunii Europene.

Practicile și conceptele stabilite în alte „contexte” ale „vecinătății” Uniunii Europene au avut un impact substanțial asupra întregii Politici Europene de Vecinătate. Este de așteptat ca acest tip de „transfer politic” să devină evident din punct de vedere al unei abordări comparative dintre Politica Europeană de Vecinătate și cea mai relevantă politică a Uniunii Europene, introdusă într-un alt context al „integrării dincolo de frontieră”, care este politica lărgirii. Privind către istoria integrării europene, se poate observa că ideea și scopul „construirii securității” în „vecinătatea Europei”, așa cum a fost exprimată în cadrul Politicii Europene de Vecinătate, nu sunt noi față de politica externă a Uniunii Europene. De-a lungul

²⁰ Julien Jeandesboz, op. cit., p. 38.

²¹ Council of the European Union, The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union, 16054/2004 (JAI 559), p. 3.

²² Ibidem, p. 13.

²³ Julien Jeandesboz, op. cit., pp. 46-47.

ultimelor două decenii, procesul intern al integrării a fost însoțit de o extindere progresivă a Uniunii - ca zonă de prosperitate, stabilitate și securitate, dar și ca centru gravitațional normativ pentru a capta regiuni adiacente și părți majore ale continentului european. În cursul dezvoltării sale, Uniunea Europeană a reușit să-și impună propriile reguli, norme și valori în afara teritoriului, mai ales democrația, statul de drept, drepturile omului și economia de piață, și să-și modeleze vecinii în interesul propriu²⁴.

Afirmația că „Politica Europeană de Vecinătate dispune de o puternică rezistență în timp și că se construiește pe modelul de lărgire” se regăsește la majoritatea analiștilor politici și observatorilor externi²⁵. S-a mai susținut că unul dintre aspectele Politicii Europene de Vecinătate îl reprezintă procesul decizional. În documentele cheie care subliniază metodologia structurală a Politicii Europene de Vecinătate, se face referire la instrumentul de succes al politicii de lărgire și cel mai important, la obiectivul strategic de transmitere a beneficiilor lărgirii către țările vecine. Deși instrumentele politice care s-au dezvoltat în cadrul Politicii Europene de Vecinătate nu pot fi catalogate ca fiind simple copii sau imitații ale șablonului de lărgire, din perspectiva instituționalismului istoric, impactul trecutului este relevant pentru orice proces de formare al unei politici²⁶.

În ciuda aparentelor continuității între Politica Europeană de Vecinătate și politica de lărgire, dar și între alte politici ale Uniunii Europene îndreptate spre vecinătatea acesteia, există factori importanți care transformă Politica Europeană de Vecinătate într-un caz special. Aria la care se referă este mai mare decât însuși teritoriul Uniunii Europene, iar țările pe care politica urmărește să le adune sub forma unui singur „șablon de politică” sunt mult mai diverse decât orice alt grup de state sau regiuni care făceau parte din alte politici ale Uniunii Europene. Din punct de vedere al aspirațiilor normative și ale strategiilor folosite, politica europeană de vecinătate poate fi văzută ca fiind „planul cel mai ambițios de proiecție guvernamentală externă pe care Uniunea l-a prevăzut până în prezent”. Este o provocare unică pe care Uniunea Europeană este nevoită să o înfrunte în acest punct al dezvoltării sale strategice, teritoriale și geopolitice²⁷.

Așa cum am arătat deja, penultimul subcapitol se concentrează pe prezentarea conținutului Politicii Europene de Vecinătate. În acest context, am arătat că Tratatul de la Lisabona semnat de liderii Uniunii Europene în decembrie 2007 și în vigoare din anul 2009, prevede angajamentul Uniunii Europene „de a asista populațiile, statele și regiunile care se

²⁴ Carmen Gebhard, op. cit., 2010, p. 91.

²⁵ J. Kelley, op. cit., 2006, p. 32.

²⁶ Carmen Gebhard, op. cit., 2010, p. 92.

²⁷ S. Lavenex, op. Cit., 2004, pp. 680-700.

confruntă cu dezastre naturale sau făcute de mâna omului”, dar și „de a promova un sistem internațional bazat pe o cooperare multilaterală mai puternică și pe o guvernanță globală bună”. Tratatul de la Lisabona confirmă astfel intenția Uniunii Europene „de a dezvolta o relație specială cu statele vecine, în vederea stabilirii unei arii de prosperitate și de bună vecinătate, construită pe valorile Uniunii și caracterizată de relații apropiate și pașnice bazate pe cooperare”. Patru aspecte importante prevăzute de Tratatul de la Lisabona sunt menite să îmbunătățească capacitatea de acțiune a Politicii Externe de Securitate Comună în ceea ce privește Politica Europeană de Vecinătate: creșterea impactului, coerenței și vizibilității acțiunii externe a Uniunii Europene de către un nou Înalt Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate și vice-președintele Comisiei; un nou Serviciu European de Acțiune Externă care să asigure sprijin Înaltului Reprezentant și să acționeze în cooperare cu serviciile diplomatice ale statelor membre; personalitatea juridică a Uniunii Europene – singura în măsură să consolideze capacitatea de negociere a Uniunii; și procedurile speciale de luare a deciziilor care asigură calea către o cooperare consolidată între statele membre²⁸.

În ceea ce privește capacitățile civile și militare ale Uniunii Europene, s-a conturat ideea că acestea se concretizează pe trei aspecte: capacitatea de a acționa și de a sponsoriza; capacitatea de a coopera și capacitatea de a coordona²⁹.

Capacitățile de coordonare și de cooperare ale Uniunii Europene se află în strânsă legătură cu procesele interne ale acesteia, dar și cu relațiile Uniunii cu statele terțe. În cadrul Uniunii Europene aceste capacități au două dimensiuni: una orizontală (coordoarea între cei trei pilieri) și una verticală (între Uniunea Europeană – ca organizație supranațională, cu propriile structuri instituționale -, și statele membre ale Uniunii Europene). La nivel extern, capacitățile de coordonare și de cooperare sunt esențiale mai ales în relațiile Uniunii Europene cu NATO, datorită creșterii dependenței Uniunii Europene de resursele acestei organizații. Cooperarea cu statele terțe și cu organizațiile internaționale (Națiunile Unite, OSCE, etc.) și cu organizațiile non-guvernamentale se bucură de un loc aparte în cadrul Uniunii Europene deoarece aceasta este dedicată abordărilor multilaterale și recunoaște beneficiile reciproce ale cooperării cu organizațiile specializate în managementul crizelor³⁰.

²⁸ European Union, Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community (2007/C306/01), Official Journal of the European Union, English Edition, C 306, Volume 50, 17 December 2007, available online at <http://eur-lex.europa.eu/>.

²⁹ Stefan Wolff, Annemarie Peen Rodt, op. cit., 2010, pp. 119-121.

³⁰ Ibidem, pp. 121-122.

Cu ajutorul prevederilor Tratatului de la Lisabona s-a intenționat îmbunătățirea capacității instituționale a Uniunii Europene de cooperare și de coordonare atât intern, cât și extern, dar și creșterea coerenței și a eficienței Politicii Externe și de Securitate Comună. Astfel, potrivit art. 28 din Tratatul de la Lisabona, „Consiliul va adopta o decizie care să stabilească procedurile specifice pentru garantarea accesului rapid la fondurile din bugetul Uniunii pentru finanțarea urgentă a inițiativelor în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comună și pentru activități precum: operațiunile de dezarmare, operațiunile umanitare și de salvare, operațiunile militare și de asistență, operațiunile de prevenire a conflictelor și de păstrare a păcii, operațiunile de management al crizelor, de înfăptuire a păcii și de stabilizare post-conflictuală. În plus, Tratatul prevede că acțiunile de pregătire nu sunt în sarcina bugetului Uniunii și deci vor fi finanțate de un fond construit din contribuțiile fiecărui stat membru³¹.

În acest context, Uniunea Europeană a întreprins mai multe misiuni. Dintre acestea amintit : misiunea polițienească în Bosnia și Herțegovina (*EUPM-B-H* 2003) ; operațiunea *CONCORDIA* în Macedonia – 2003; operațiunea *PROXIMA* în Macedonia din 2003; operațiunea *ALTHEA* în Bosnia și Herțegovina din 2004.

În subcapitolul referitor la „Normativitatea Politicii Europene de Vecinătate” am considerat că trebuie să facem referiri la: provocările analitice ale acestei politici; la teoriile cauzale și la cele constructive despre PEV; la puterea normativă a Uniunii Europene în cadrul Politicii Europene de Vecinătate; la principiile Uniunii Europene în cadrul acestei politici: legitimitate, coerență, consistență, persuasiune, angajament, diferențiere, socializare, suveranitate și condiționalitate.

Înțelegerea Uniunii Europene ca actor regional necesită, în opinia lui Ian Manners, abordarea politicii europene de vecinătate din punct de vedere cauzal și constitutiv. Teoriile despre politica europeană de vecinătate fac mai mult decât să ghideze explorarea și controlul; acestea reprezintă realitățile acesteia întrucât, așa cum observa Catherine Hoskyns, „teoria crează și explică întrebările care se ivesc și pe cele care nu se ivesc”³². În analiza asupra politicii europene de vecinătate este util să comparăm abordările cauzale cu cele constructive pentru a înțelege felul în care diverse teorii duc la înțelegerea a ceea ce politica Uniunii Europene face posibil. Potrivit teoriei cauzale, obiectul de studiu poate fi

³¹ Ibidem, pp. 122.

³² Catherine Hoskyns (2004), ‘Gender perspectives’, în Antje Wiener, Thomas Diez (edit.), *European Integration Theory*, Oxford University Press, Oxford, 2004, p. 224.

explicat ca o relație causală între doi factori³³. Așadar, o așteptare causală ar fi ca politica europeană de vecinătate să fie, din punct de vedere analitic, „ceva pentru ceva”. Potrivit teoriei constitutive, subiectul de studiu este creat în contextul unei relații specifice³⁴. Așteptarea constitutivă ar fi ca politica europeană de vecinătate să-și creeze și să-și reconstituie subiecții în baza relațiilor dintre aceștia. Cu alte cuvinte, obiectivul unei abordări constitutive îl reprezintă analizarea felului în care practicile și experiențele participanților sunt schimbate prin intermediul politicii europene de vecinătate³⁵.

Abordarea puterii normative se concentrează pe crearea unei căi de mijloc între universalismul cultural și reificarea relativismului cultural, cu scopul de a critica și de a schimba Uniunea Europeană în cadrul politicii mondiale, prin studierea aspectelor ideatice ale Uniunii Europene și prin criticarea sau susținerea acestora în vederea schimbării politicii Uniunii Europene³⁶. Pentru a studia puterea normativă în cadrul politicii europene de vecinătate este utilă analizarea aspectelor ideatice ale principiilor Uniunii Europene, ale acțiunilor acesteia și ale impactului lor în acest domeniu³⁷.

Cel de-al treilea capitol al prezentei lucrări este dedicat unei analize practice a direcțiilor de acțiune ale Politicii Europene de Vecinătate. Cele patru direcții de acțiune identificate sunt: Estul Europei – caz în care au fost analizate situațiile Rusiei, Ucrainei și Belarusului; Vestul Europei – unde au fost studiate situația Orientului Mijlociu și cea a Caucazului; Zona Mediteraneană și unele state din Africa; și Moldova – ca situație aparte datorită relației pe care aceasta o are cu Rusia, dar mai ales cu România – ca stat membru al Uniunii Europene. În cazul Moldovei am dedicat o scurtă parte a lucrării noastre problemei Transnistriei și relației dintre Moldova și România.

Capitolul final, intitulat „Realizări și Perspective” se concentrează pe aspecte precum: Politica Europeană de Vecinătate și relația acesteia cu „Securitatea, Democrația și Stabilitatea”; realizările Politicii Europene de Vecinătate până în anul 2009; după Tratatul de la Lisabona; și perspectivele viitoare ale acesteia. În ceea ce privește aspectele legate de securitate, acestora le-am acordat o atenție deosebită și în acest din urmă capitol, privind Politica Europeană de Vecinătate ca mijloc european de realizare a securității.

³³ Peter Burnham, Karin Gilland, op. cit., 2004, p. 27.

³⁴ Mervyn Frost, op. cit., 1996, p. 138.

³⁵ Ian Manners, *As You Like It: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy*, op. cit., pp. 32-33.

³⁶ Ian Manners, 'Normative Power Europe: A Contradiction in Terms', *Journal of Common Market Studies*, 40 (2), 2002, pp. 238-239.

³⁷ Ian Manners, *As You Like It: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy*, op. cit., p. 36.

Strategia de Securitate Europeană evidențiază o „agendă ambițioasă” a Uniunii Europene, concentrându-se asupra punerii în practică a numeroase instrumente, prin crearea unor parteneriate și instituții multilaterale, pentru permanentizarea politicii de prevenție și de stabilitate. În acest sens, se prevede că „cea mai bună cale de protejare a securității noastre o reprezintă o lume a statelor democratice bine guvernate. Răspândirea bunei guvernante, sprijinirea reformei sociale și politice, combaterea corupției și a abuzului de putere, stabilirea statului de drept și protejarea drepturilor omului sunt cele mai bune mijloace pentru consolidarea ordinii internaționale”. Aceste aspecte au fost conceptualizate prin noțiunea de bunuri publice globale (BPG). Securitatea fizică, prosperitatea economică, libertatea politică sau democrația, drepturile omului, statul de drept și bunăstarea socială a educației, a serviciilor sanitare, a mediului înconjurător și altele reprezintă „bunuri globale sau universale” deoarece, cel puțin din perspectiva Uniunii Europene, oricine are dreptul la acestea, iar acestea sunt publice deoarece asigurarea lor este o responsabilitate a autorităților publice la toate nivelele de guvernare. Prăpastia dintre cei care se bucură de aceste bunuri și cei care nu se bucură de ele este construită de instabilitatea economică, de fenomenul migrației, de frustrări, de extremism și de conflicte. Uniunea Europeană nu se poate feri de acestea câtă vreme este înconjurată de ele. Bunurile publice globale sunt interdependente întrucât pentru a ne bucura de unul dintre ele trebuie să avem acces la toate. Acestea constituie o preocupare constantă a tuturor politicilor Uniunii Europene pentru că numai astfel se pot obține rezultate durabile³⁸.

Se poate constata că tonul Strategiei de Securitate Europeană este unul pozitiv, chiar progresiv. Acesta nutrește la realizarea unor obiective pozitive în interesul Uniunii Europene, dar și al altora, exprimând astfel un sentiment de responsabilitate³⁹ față de vecinii Uniunii și de solidaritate cu aceștia. Din acest punct de vedere, „Uniunea Europeană poate fi descrisă ca fiind o putere pozitivă”⁴⁰.

³⁸ Ibiem, p. 75.

³⁹ Hartmut Mayer, Henri Vogt (edit.), *A Responsible Europe? Ethical Foundations of EU External Affairs*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2006.

⁴⁰ Sven Biscop, *The European Security Strategy – A Global Agenda for Positive Power*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2005; Sven Biscop, Jan Joel Andersson (edit.), *The EU and the European Security Strategy – Forging a Global Europe*, Routledge, Abingdon, 2008; Sven Biscop, *The ENP, Security, and Democracy in the Context of the European Security Strategy*, op. cit., p. 75.

BIBLIOGRAFIE

1. Aggarwal, Vinod, Fogarty, Edward A., 'Explaining Trends in EU Interregionalism', în Vinod Aggarwal, Edward A. Fogarty (edit.), EU Trade Strategies: Between Regionalism and Globalism, Palgrave Macmillan, Basingstoke, New York, 2004.
2. Alcaro, Riccardo, Comelli, Michele, La Politica Europea di vicinato, Quaderno IAI no.22, March 2005, http://www.iai.it/sections_en/publicazioni/iai_quaderni/indici.asp#22.
3. Aliboni, Roberto, The Geopolitical Implications of the European Neighbourhood Policy, în European Foreign Affairs Review, vol. 10, nr. 1, Spring, 2005.
4. Alieva, Leila, EU and the South Caucasus, CAP Discussion paper, Berlin, Bertelsmann Stiftung, December 2006, http://www.cap.lmu.de/download/2006/2006_Alieva.pdf.
5. Anderson, Malcolm, Internal and External Security in the EU: Is There Any Longer a Distinction?, în vol. Stefan Gänzle, Allen G. Sens (edit.), The Changing Politics of European Security, Europe Alone?, Palgrave Macmillan, New York, 2007.
6. Asmus, Ronald D., Jackson, Bruce P., The Black Sea and the Frontiers of Freedom, în Towards a new Euro-Atlantic strategy, June 2004, <http://www.policyreview.org/jun04/asmus.html>.
7. Averre, Derek, Russia and the European Union: Convergence or Divergence?, în European Security, 14 (2), 2005.
8. Averre, Derek, "Sovereign democracy" and Russia's relations with the European Union, Demokratizatsiya, 15 (2), 2007.

9. Avery, G., Missiroli, A., Howorth, J., Rijks, D., Duke, S., Whitman, R. et al, 'The EU Foreign Service: How to Build a More Effective Common Policy', Working Paper 28 (November). Brussels, EPC, 2007.
10. Baev, Pavel, The South Caucasus: a challenge for the EU, European Union Institute for Security Studies Chaillot Paper 65 - December 2003, <http://www.iss-eu.org/chaillot/chai65e.pdf>.
11. Balfour, Rosa, Missiroli, Antonio, Reassessing the European Neighbourhood Policy European Policy, Centre (EPC), - Issue Paper N°54, 2007, http://www.epc.eu/TEWN/pdf/963724382_EPC%20Issue%20Paper%2054%20%20Reassessing%20the%20ENP.pdf.
12. Balfour, R., Missiroli, A., 'Reassessing the European Neighbourhood Policy', EPC Issue Paper 54, June, 2007.
13. Balzacq, Thierry, Construire le voisin. Pratiques européenne, în Cultures & Conflits, nr. 66, 2007.
14. Balzacq, Thierry, Bigo, Didier, Carrera, Sergio, Guild, Elspeth, 'Security and the Two-Level Game. The Treaty of Prüm, the EU and the Management of Threats', CEPS Working Documents 234, January 2006.
15. Barysch, Katinka, Grant, Charles, Ukraine should not be part of a "great game, Published by the Centre for European Reform (CER), 2004.
16. Batt, Judy, Lynch, Dov, Missiroli, Antonio, Ortega, Martin, Triantaphyllou, Dimitrios, Partners and Neighbours: A CFSP for a Wider Europe, EU Institute for Security Studies, Paris, Chaillot Papers No 64, September 2003.
17. Benhabib, Seyla, The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era, Princeton University Press, Oxford, 2002.
18. Biava, Alessia, L'Union Européenne, acteur global? Potentialités et limites de la PESC et de la PESD, Institut européen de l'Université de Genève, Geneva, 2005.
19. Bicchi, Federica, 'Our size fits all': normative power Europe and the Mediterranean', Journal of European Public Policy, 13 (2), 2006.
20. Bicchi, Federica, The Impact of the ENP on EU-Nortn Africa Relations: The Good, the Bad and the Ugly, în vol. The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.

21. Bigo, Didier, 'La mondialisation de l'(in)sécurité? Réflexions sur le champ des professionnels de la gestion des inquiétudes et analytique de la transnationalisation des processus d'(in)sécurisation', *Cultures & Conflits* 58, Summer 2005.
22. Bigo, Didier, *Polices en réseaux. L'expérience européenne*, Presses de Sciences-Po, Paris, 1996.
23. Bigo, Didier, 'Globalized (in)security: the Field and the Ban-opticon', in Didier Bigo, Anastassia Tsoukala (edit.), *Illiberal Practices of Liberal Regimes: the (In)security Games*, L'Harmattan, Paris, 2006.
24. Bigo, Didier, Guild, Elspeth, 'De Tampere à Séville: bilan de la sécurité européenne', *Cultures & Conflits* 46, Summer 2002.
25. Biscop, Sven, *The ENP, Security, and Democracy in the Context of the European Security Strategy*, in vol. *The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact*, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
26. Biscop, Sven, *The European Security Strategy – A Global Agenda for Positive Power*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2005.
27. Biscop, Sven, Andersson, Jan Joel (edit.), *The EU and the European Security Strategy – Forging a Global Europe*, Routledge, Abingdon, 2008.
28. Biscop, Sven, 'For a "More Active" EU in the Middle East: Transatlantic Relations and the Strategic Implications of Europe's Engagements in Iran, Lebanon and Israel-Palestine', in: Roby Nathanson and Stephan Stetter (edit.), *The Middle East under Fire? EU-Israel Relations in a Region between War and Conflict Resolution*, Friedrich Ebert Stiftung, Berlin, 2007.
29. Blyth, M., 'Institutions and Ideas', in vol. D. Marsh, G. Stoker (edit.), *Theory and Methods in Political Science*, 2nd edn., Palgrave Macmillan, Basingstoke, New York, 2002.
30. Bonino, Emma, *La réponse de la PESC: aspects institutionnelles*, in vol. *La Conférence intergouvernementale sur l'Union Européenne*, Ed. C. Juglar, 1996.
31. Bonvicini, G., 'The European Neighbourhood Policy and its Linkage with European Security', in vol. F. Tassinari, P. Joenniemi, U. Jacobsen (edit.), *Wider Europe. Nordic and Baltic Lessons to Post-Enlargement Europe*, Danish Institute for International Studies, Copenhagen, 2006.
32. Bordachev, Timofei, 'Strategy and Strategies', in Arkady Moshes (edit.), *Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union. Special FIIA –*

- Carnegie Moscow Center Report, The Finnish Institute of International Affairs and Carnegie Moscow Center, Helsinki, Moscow, 2003.
33. Bordachev, Timofei, 'Russia's European Problem: Eastward Enlargement of the EU and Moscow's Policy, 1993–2003', în Oksana Antonenko, Kathryn Pinnick (edit.), *Russia and the European Union: Prospects for a New Relationship*, Routledge, IISS, London, New York, 2005.
 34. Bull, Hedley, 'Civilian Power Europe: A Contradiction in terms?', *Journal of Common Market Studies*, 21 (2), 1982.
 35. Burghardt, G., *Politique étrangère et de sécurité commune: garantir la stabilité à long terme de l'Europe*, în *Revue du Marché Unique Européen*, nr. 3, 1995.
 36. Burnham, Peter, Gilland, Karin, Grant, Wyn, Layton-Henry, Zig, *Research Methods in Politics*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2004.
 37. Bușcăneanu, Sergiu, „How far is the European Neighbourhood Policy a substantial offer for Moldova?”, Association for Participatory Democracy "ADEPT", Leeds, August 2006, <http://www.e-democracy.md/files/enp-moldova.pdf>.
 38. Calhoun, Craig, *Critical Social Theory: Culture, History and the Challenge of Difference*, Blackwell, Oxford, 1995.
 39. Campbell, David, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Manchester University Press, Minneapolis, 1998.
 40. Camps, Miriam, 'European Unification in the Seventies', *International Affairs*, 47 (4), 1971.
 41. Canciani, Egidio, *European Financial Perspective and the European Neighbourhood and Partnership Instrument*, în *Mediterranean Yearbook 2007*, European Institute of the Mediterranean, Barcelona, Spain, <http://www.iemed.org/anuari/2007/aarticles/aCanciani.pdf>
 42. Cascone, Gabriele, *ESDP Operations and NATO, Co-operation, Rivalry or Muddlingthrough?*, în vol. Michael Merlingen, Rasa Ostrauskaite (edit.), *European Security and Defence Policy, An Implementation Perspective*, Routledge, London, 2008.
 43. Chizhov, Vladimir, *European Union: A Partnership Strategy*, în *International Affairs*, Moscova, 50(6), 2004.
 44. Chizhov, Vladimir, 'Russia – EU Cooperation: The Foreign Policy Dimension', *International Affairs*, Moscow, 51 (5), 2005.

45. Christiansen, Thomas, Falkner, Gerda, Jørgensen, Knud-Erik, 'Theorizing EU Treaty Reform: Beyond Diplomacy and Bargaining', *Journal of European Public Policy* 9, 2002.
46. Commission of the European Communities, EU-Moldova Action Plan, 2004, pp. 3–4, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf.
47. Commission of the European Communities, ENP Progress Report Moldova COM(2008)164, 3 April 2008, p. 18, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_399_en.pdf.
48. Commission of the European Communities, EU-Moldova Action Plan, 2004, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf.
49. Commission of the European Communities, Communication from the Commission, European Neighbourhood Policy: Strategy Paper, COM(2004) 373 final, p. 3, Brussels 12 May 2004.
50. Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours COM(2003) 104 final, Brussels, 11 March 2003.
51. Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Barcelona Process: Union for the Mediterranean COM(2008) 319 final, Brussels, 20 May 2008.
52. Commission of the European Communities, Communication from the Commission, Eastern Partnership COM(2008) 823 final, Brussels, 3 December 2008.
53. Commission of the European Communities, European Neighbourhood Policy. Country Report Ukraine, COM (2004) 373 final, 2004, http://europa.eu.int/comm/world/enp/pdf/country/Ukraine_11_May_EN.pdf.
54. Commission of the European Communities, EU–Ukraine Action Plan, 2004, pp. 3–4, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf.
55. Commission of the European Communities, Communication to the Commission, Implementing and Promoting the European Neighbourhood Policy, Brussels, 22 November, SEC(2005) 1521.
56. Commission of the European Communities, ENP Progress Report Ukraine COM(2006) 726 final, SEC(2006) 1505/2, 4 December, p. 2, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1505-2_en.pdf.

57. Commission of the European Communities, ENP Progress Report Ukraine COM(2008) 164, SEC(2008) 402, 3 aprilie 2008, p. 2, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_402_en.pdf.
58. Commission of the European Communities, Commission Staff Working Paper. Country Report Morocco {COM(2004)373 final}, Brussels, 12 May 2004, SEC(2004)569, 2004.
59. Common Strategy of the European Council on the Mediterranean Region, Doc.2000/458/CFSP, publicată în OJCE L 183 din 22 iulie 2000.
60. Comunicarea „Rezultatele politicii europene de vecinătate” (Bruxelles, 12 mai 2010), http://ec.europa.eu/romania/news/raport_pev_ro.htm.
61. Consiliul European de la Copenhaga, 12-13 decembrie 2002, Concluziile Președinției, p. 7, http://Ue.Eu.Int/Uedocs/Cms_Data/Docs/Pressdata/En/Ec/73842.Pdf.
62. Copsey, N., Mayhew, A., Neighbourhood Policy and Ukraine, Sussex European Institute, Brighton, 2005.
63. Council Joint Action of 12 July 2004 on the European Union military operation in Bosnia and Herzegovina, 2004/570/CFSP.
64. Council of the European Union, The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union, 16054/2004 (JAI 559).
65. Court of Auditors (2006) ‘Special Report No 2/2006 concerning the performance of projects financed under TACIS in the Russian Federation together with the Commission’s replies’, (2006/C 119/01), Official Journal of the European Union C 119/1.
66. Dannreuther, Roland, ‘Developing the Alternative to Enlargement: The European Neighbourhood Policy’, European Foreign Affairs Review, 11 (2), 2006.
67. Diez, Thomas, ‘Europe’s Other and the Return of Geopolitics’, Review of International Affairs, 17 (2), 2004.
68. Duchêne, François, ‘Europe’s Role in World Peace’, în Richard Mayne (ed.), Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead, Fontana, London, 1972.
69. Duță, Paul, Politica Europeană de Vecinătate - o alternativă la integrarea în UE, în Sfera Politicii, nr. 116-117, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/116-117/art5-duta.html>.
70. Duță, Paul, Considerații privind negocierile unui nou acord cadru UE-Rusia, în Sfera Politicii, nr. 125, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/125/art17-duta.html>.

71. EC Commission 1997, Agenda 2000, For a Stronger and Wider Union, Part I The Policies of the Union, sect. IV - The Union in the World.
72. Emerson, Michael, European Neighbourhood Policy – Strategy or Placebo?, in Centre for European Policy Studies, 2004, http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=1176.
73. Emerson, Michael, The EU-Russia - US Triangle, in CEPS Policy Brief, No. 52/June 2004.
74. Emerson, Michael, 'Four common spaces and the proliferation of the fuzzy, CEPS policy brief no. 71, May 2005.
75. Emerson, Michael, Noutcheva, Gergana, 'From Barcelona Process to Neighbourhood Policy: Assessments and Open Issues', CEPS Working Paper 220, 2005.
76. Emerson, M., Noutcheva, G., Popescu, N., 'European Neighbourhood Policy Two Years On: Time Indeed For an "ENP-plus" ', CEPS Policy Brief 126, March, 2007.
77. Eneko, Landaburu, Director General in the DG External Relations of the European Commission, 'From Neighbourhood to Integration Policy: are there concrete alternatives to enlargement?', CEPS Policy Brief, 95, March, 2005, p. 10, http://shop.ceps.be/BookDetail.php?item_id=1305.
78. Epstein, Rachel, Sedelmeier, Ulrich (edit.), 'International Influence Beyond Conditionality', Special Issue of Journal of European Public Policy, 15 (6), 2008.
79. Epstein, Rachel, Sedelmeier, Ulrich, 'Beyond Conditionality: International Institutions in Postcommunist Europe after Enlargement', Journal of European Public Policy, 15 (6), 2008.
80. EU-Moldova Cooperation Council, 'EU/Moldova Action Plan', 22 February, 2005, p. 5, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf.
81. European Community (2008), Principles for the Implementation of a Governance Facility under ENPI, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/governance_facility_en.pdf.
82. European Council, 'Presidency Conclusions', Brussels European Council, 19/20 June 2008, Brussels. European Council, 'Presidency Conclusions', Brussels European Council, 1 September 2008, Brussels.
83. European Council, 'European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina', 2008, http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=585&lang=EN&mode=g.

84. European Parliament, Report on 'Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, Brussels, PE 329–290 (Committee on Foreign Affairs, Human Rights, Common Security and Defence Policy – Rapporteur: Pasqualina Napoletano), 2003.
85. European Parliament, Resolution on the European Neighbourhood Policy, 2004/2166 (INI), 2006.
86. European Union, Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community (2007/C306/01), Official Journal of the European Union, English Edition, C 306, Volume 50, 17 December 2007, <http://eur-lex.europa.eu/>.
87. Ferrero-Waldner, Benita, Press Conference to launch first seven Action Plans under the European Neighbourhood Policy, Brussels, 9 December 2004 - Speech/04/529.
88. Ferrero-Waldner, Benita, European Commissioner for External Relations and European Neighbourhood Policy, speech 'European Neighbourhood Policy', Stockholm, 7 March 2006, <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/149&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
89. Ferrero-Waldner, Benita, 'Giving the Neighbours a stake in the EU internal market', speech, Brussels, 6 June 2006, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/346&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
90. Ferrero-Waldner, Benita, 'Opening Speech' at the Brussels ENP Conference, 3 September 2007.
91. Flessenkemper, Tobias, EUPOL Proxima in Macedonia, 2003-05, in vol. Michael Merlingen, Rasa Ostrauskaite (edit.), European Security and Defence Policy, An Implementation Perspective, Routledge, London, 2008.
92. Foot, Rosemary, Rights beyond Borders: the Global Community and the Struggle over Human Rights, Oxford University Press, Oxford, 2000.
93. Foreign & Commonwealth Office, Letter from Jack Straw to Josep Piqué, Ministry of Foreign Affairs of Spain, London, 28 January 2002.
94. Forsberg, Tuomas, Herd, Graeme, 'The EU, Human Rights, and the Russo-Chechen Conflict', Political Science Quarterly, 120 (3), 2005.
95. Frost, Mervyn, Ethics in International Relations: A Constitutive Theory, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

96. Galtung, Johan, *The European Community. A Superpower in the Making*, Allen & Unwin, London, 1973.
97. Gebhard, Carmen, *The ENP's Strategic Conception and Design Overstretching the Enlargement Template?*, in vol. *The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact*, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
98. Geropoulos, K., 'EU bets on Turkmenistan for Trans-Caspian pipeline', *New Europe*, 2 June, 2008; E. Nuriyev, 'EU Policy in the South Caucasus: A View from Azerbaijan', CEPS Working Document 272, July 2007.
99. Ghazaryan, Narine, *The ENP and the Southern Caucasus: Meeting the Expectations?*, in vol. *The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact*, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
100. Gillespie, R., 'This Stupid Little Island. A Neighbourhood Confrontation in the Western Mediterranean', *International Politics*, 43 (1), 2006.
101. Giragosian, R., 'Shadow Dancing: Armenia's Courtship with Independence', *Armenian Diaspora*, 15 December, 2006, <http://www.armenianow.com/?action=viewArticle&AID=1903>
102. Grevi, Giovanni, *ESDP Institutions*, in vol. *European Security and Defence Policy, The First 10 Years (1999-2009)*, Giovanni Grevi, Damien Helly, Daniel Keohane (edit.), The European Union Institute of Security Studies, Paris, 2009.
103. Grevi, Giovanni, Keohane, Daniel, *ESDP Ressources*, in vol. *European Security and Defence Policy, The First 10 Years (1999-2009)*, Giovanni Grevi, Damien Helly, Daniel Keohane (edit.), The European Union Institute of Security Studies, Paris, 2009.
104. Goujon, Alexandra, 'L'Europe élargie en quête d'identité: légitimation et politisation de la politique européenne de voisinage', *Politique Européenne* 15, Winter 2005.
105. Grabbe, Heather, *Towards a more ambitious EU Policy for the Black Sea Region*, in Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig (edit.), *A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region*, GMF, 2004.
106. Grabbe, Heather, *How the EU should help its neighbours*, in *Center for European Reform*, London, June 2004.

107. Guild, Elspeth, 'What is a Neighbour? Examining the EU Neighbourhood Policy from the Perspective of Movement of Persons', Paper delivered at the Western NIS Forum for Refugee-Assisting NGOs, Yalta, June 2005.
108. Haukkala, Hiski, Explaining Russian Reactions to the European Neighbourhood Policy, in vol. The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
109. Haukkala, H., The EU–Russia Strategic Partnership: The Limits of Post-Sovereignty in International Relations, Routledge, London, New York, 2010.
110. Helly, Damien, ESDP Partnerships, in vol. European Security and Defence Policy, The First 10 Years (1999-2009), Giovanni Grevi, Damien Helly, Daniel Keohane (edit.), The European Union Institute of Security Studies, Paris, 2009.
111. High-level Advisory Group, 'Dialogue Between Peoples and Cultures in the Euro-Mediterranean Area', Euromed Report 68, December 2003.
112. Hill, Christopher, 'The geopolitical implications of enlargement', in Jan Zielonka (edit.), Europe Unbound, Enlarging and reshaping the boundaries of the European Union, Routledge, London, 2002.
113. Hill, C., 'The Capability–Expectations Gap, or Conceptualising Europe's International Role', Journal of Common Market Studies, 31 (3), 1993.
114. Holm, Ulla, 'EU's Neighbourhood Policy. A Question of Space and Security', DIIS Working Paper, 22, 2005.
115. Hoskyns, Catherine, 'Gender perspectives', in Antje Wiener, Thomas Diez (edit.), European Integration Theory, Oxford University Press, Oxford, 2004.
116. http://ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm .
117. <http://www.dcaf.ch>.
118. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/566&type=HTML>.
119. <http://ec.europa.eu/avservices/player/streaming.cfm?type=ebsvod&sid=159985>.
120. http://ec.europa.eu/world/enp/documents_ro.htm.
121. Ikenberry, G. John, After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars, Princeton University Press , Princeton, Oxford, 2001.
122. Impertus, The Bulletin of the EUMS, Issue 6, Autumn/Winter 2008.

123. Jeandesboz, Julien, *The Genesis of the European Neighbourhood Policy: Alternative Narratives, Bureaucratic Competitions*, în vol. Thierry Balzacq (edit.), *The External Dimension of EU Justice and Home Affairs, Governance, Neighbours, Security*, Palgrave Macmillan, 2009.
124. Jesús, Carlos Echeverría, *The ENP and the Middle East*, în vol. *The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact*, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
125. Johansson-Nogués, Elisabeth, 'A ring of friends? The implementation of European Neighbourhood Policy for the Mediterranean' *Mediterranean Politics*, 9 (2), 2005.
126. Jones, S., 'Georgia: The Caucasian context', *Caspian Crossroads*, 1 (2 Spring), 1995, <http://ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/123.htm>
127. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, *Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene*, <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:RO:HTML>
128. Kagan, Robert, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, Knopf, New York, 2003.
129. Kagan, Robert, 'Power and Weakness', *Policy Review*, 113, 2002.
130. Karaganov, Sergei, 'Russia and the international order', în Dov Lynch (edit.), *What Russia sees. Chaillot Paper 74*, January, European Union Institute for Security Studies, Paris, 2005.
131. Karaganov, Sergei, Remarks in 'Why Invent a New Model? Review of the discussion at the Russian Economic Forum', *Russia in Global Affairs*, 2 (3), 2004.
132. Katinka Barysch, *Is The Common Economic Space Doomed?* Published by the Centre for European Reform (CER), 2006.
133. Kay, A., 'A Critique of the Use of Path Dependency in Policy Studies', *Public Administration*, 83 (3), 2005.
134. Kelley, J., 'New Wine in Old Wineskins. Promoting Political Reforms Through the New European Neighbourhood Policy', *Journal of Common Market Studies*, 44 (1), 2006.
135. Kelley, J., 'International Actors on the Domestic Scene: Membership Conditionality and Socialization by International Institutions', *International Organization*, 58 (3), 2006.

136. Khristenko, Victor, 'Making Headway to Integration', *Russia in Global Affairs*, 2 (1), 2004.
137. Kirwan, Paul, *From European to Global Security Actor, The Aceh Monitoring Mission in Indonesia*, in vol. Michael Merlingen, Rasa Ostrauskaite (edit.), *European Security and Defence Policy, An Implementation Perspective*, Routledge, London, 2008.
138. Krasner, S. D., 'Explaining Variation: Defaults, Coercion, Commitments', in Stephen D. Krasner (ed.), *Problematic Sovereignty: Contested Rules and Political Possibilities*, Columbia University Press, New York, 2001.
139. Kravchenko, Ivan, *The European Neighbourhood Policy*, in *International Affairs, Moscova*, 53 (1), 2007.
140. Kurowska, Xymena, 'Beyond the Balkans but Still in Civilian Uniform: EUJUST THEMIS to Georgia', *CFSP Forum*, vol. 4, 2006.
141. Laclau, Ernesto, Mouffe, Chantal, *Hegemony & Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, Verso, London, New York, 1985.
142. Lavenex, Sandra, 'A Governance Perspective on the European Neighbourhood Policy: Integration Beyond Conditionality', *Journal of European Public Policy*, 15 (6), 2008.
143. Lavenex, S., Schimmelfennig, F., 'Relations with the Wider Europe', *Journal of Common Market Studies, Annual Review*, 45 (1), 2006.
144. Lavenex, S., 'EU External Governance in Wider Europe', *Journal of European Public Policy*, 2004.
145. Leonard, Mark, Grant, Charles, *Georgia and the EU: Can Europe's neighbourhood policy deliver?* Centre for European Reform, http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief_georgia_sept05.pdf.
146. Light, Margot, *In Search of an Identity: Russian Foreign Policy and the End of Ideology*, in *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 19 (3), 2003.
147. Likhachev, Vassily, 'Russia and EU: Proficiency Essential', *Russia in Global Affairs*, 2 (2), 2004.
148. Likhachev, Vasilii, 'Russia and the European Union: A Long-term View', *International Affairs, Moscow*, 46 (2), 2000.
149. Lippert, Barbara, 'The EU Neighbourhood Policy – Profile, Potential, Perspective', *Intereconomics*, July/August, 2007.

150. Lobatch, Andrei, Belarus in a broader integration process: a regional perspective, October 2004, http://www.oefz.at/fr/Vilnius_04/Interventions/Lobatch.pdf.
151. Löwenhardt, J., Hill, R.J., Light, M., 'A wider Europe: the view from Minsk and Chisinau', *International Affairs*, 77 (3), 2001.
152. Lundin, Erik, Revelas, Kyriakos, Security and Democracy: From the Perspective of Commission Officials at the Interface between ESDP and Community External Action Lars, in *European Security*, vol. 15, nr. 4, 2006.
153. Magen, A., 'The Shadow of Enlargement. Can the European Neighbourhood Policy Achieve Compliance?', *Columbia Journal of European Law*, 12 (2), 2006.
154. Mahjoub, Azzam, 'La politique européenne de voisinage: un dépassement du partenariat euro-méditerranéen', *Politique Étrangère*, 3, 2005.
155. Maiorov, Mikhail, 'On Moral Principles and National Interests', *International Affairs*, Moscow, 53 (2), 2007.
156. Malmvig, Helle, 'Caught between cooperation and democratization: the Barcelona Process and the EU's double-discursive approach', *Journal of International Relations and Development*, 9, 2006.
157. Manners, Ian, 'Normative Power Europe: A contradiction in terms', *Journal of Common Market Studies*, 40 (2), 2002.
158. Manners, Ian, *As You Like It: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy*, in vol. *The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact*, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
159. Manners, Ian, 'The normative power of the European Union in a globalised world', in Zaki Laïdi (edit.), *European Union Foreign Policy in a Globalised World: Normative Power and Social Preferences*, Routledge, London, 2008.
160. Manners, Ian, 'European Union 'Normative Power' and the Security Challenge', in Cathleen Kantner, Angela Liberatore, Raffaella Del Sarto (edit.), 'Security and Democracy in the European Union', *Special Issue of European Security*, 15, 2006.
161. Manners, Ian, 'Normative Power Europe: A Contradiction in Terms', *Journal of Common Market Studies*, 40 (2), 2002.

162. Martin, Aurora, Nicolescu, Agnes, Sebe, Mihai, Zaharia, Rodica (edit.), *Politica Europeană de Vecinătate – Noi Inițiative. Contribuții ale României*, Institutul European din România, București, 2009.
163. Mayer, Hartmut, Vogt, Henri (edit.), *A Responsible Europe? Ethical Foundations of EU External Affairs*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2006.
164. Meloni, G., 'Who's My Neighbour?' *European Political Economy Review*, 7, 2007.
165. Merlingen, Michael, Ostrauskaite, Rasa, *The Implementation of the ESDP - Issues and Tentative Generalizations*, în vol. Michael Merlingen, Rasa Ostrauskaite (edit.), *European Security and Defence Policy, An Implementation Perspective*, Routledge, London, 2008.
166. Miga-Beșteliu, Raluca, *Organizații internaționale interguvernamentale*, C.H.Beck, București, 2006.
167. Missiroli, Antonio, *The ENP in Future Perspective*, în vol. *The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact*, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
168. Moisis, Sami, 'EU eligibility, Central Europe, and the invention of applicant state narrative', *Geopolitics*, 7 (3), 2002.
169. Mölling, Christian, "ESDP after Lisbon: more coherent and capable?", *Center for Security Studies (CSS), Analyses in Security Policy*, vol. 3, nr. 28, 2008.
170. Moravcsik, Andrew, Vachudova, Andrew, Vachudova, Milada Anna, 'National Interests, State Power, and EU Enlargement', *East European Politics and Societies*, 17, 2003.
171. Musu, Costanza, 'The EU and the Middle East Peace Process: A Balance', în *Studia Diplomatica*, 60(1), 2007.
172. National Statistics Office of the Republic of Moldova, 'Main social and economic of the regions, counties and municipalities January–June 2008', http://www.statistica.md/publications/195/ro/Buletin_raional_2_2008.pdf.
173. Neuilly, Yves Buchet de, *L'Europe de la politique étrangère*, Economica, Paris, 2005.
174. Nicolaidis, Kalypso, Nicolaidis, Dimitri, 'The EuroMed beyond Civilisational Paradigms', în Emanuel Adler, Federica Bicchì, Beverly Crawford, Raffaella Del Sarto (edt.), *The Convergence of Civilisations: Constructing a Mediterranean Region*, University of Toronto Press, Toronto, 2006.

175. Palmer, John, *Europe without America? The Crisis in Transatlantic Relations*, Oxford University Press, Oxford, 1988.
176. Pădure, Lucia, Williams, Andrew, Manners, Ian, *The Republic of Moldova: Time for a New EU Strategy?*, SWP-CPN Selected Contributions, Brussels, 1999.
177. „Peace, Security And Stability – International Dialogue and the Role of EU”, Sixth ECSA-World Conference. Jean Monnet Project, Brussels, 5-6 December 2002.
178. Pierre, Andrew J., ‘Introduction’, în *A Widening Atlantic? Domestic Change and Foreign Policy*, ed. Andrew J. Pierre, Council on Foreign Relations, New York, 1986.
179. Pierson, P., ‘When Effect Becomes Cause: Policy Feedback and Political Change’, *World Politics*, 45, 1993.
180. Pirozzi, Nicoletta, „EU Support to African Security Architecture: funding and training components”, Occasional Paper, No. 76, EUISS, February 2009.
181. Pop, Adrian et. al., *România și Republica Moldova – între Politica Europeană de Vecinătate și perspectiva extinderii Uniunii Europene*, Institutul European din România, Studii de impact III, Studiul nr. 5, București, 2006, http://www.ier.ro/PAIS/PAIS3/RO/ST.5_RO_Final.PDF.
182. Poselsky, V., *The Frontiers of Europe in the Light of the Wider Europe’s Strategy*, *European Political Economy Review*, 2 (1), 2004.
183. Poziția comună 1999/315/PESC privind Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud - Est, 19 mai 1999.
184. Puppo, Lili di, *The ENP and the South Caucasus: perceptions, expectations and deceptions*", Special Report, Caucaz Euronews, http://www.caucaz.com/home_eng/breve_contenu.php?id=288.
185. Ravenal, Earl C., *NATO: the Tides of Discontent*, Policy Papers in International Affairs, 23, Institute of International Studies, Berkeley, 1985.
186. Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument, Brussels, 29.9.2004 (COM (2004) 628 final 2004/0219 (COD)).
187. *România și Republica Moldova - între Politica Europeană de Vecinătate și perspectiva extinderii Uniunii Europene* (coord. Adrian Pop), Institutul European din România – Studii de impact III.
188. Rougemont, Denis de, *The Meaning of Europe*, Stein and Day, New York, 1965.

189. Sarto, Raffaella Del, Schumacher, Tobias, 'From EMP to ENP: What's at Stake with the European Neighbourhood Policy towards the Southern Mediterranean?' *European Foreign Affairs Review*, 10 (1), 2005.
190. Sarto, R. Del, 'Wording and Meaning(s): EU-Israeli Political Cooperation. According to the ENP Action Plan', *Mediterranean Politics*, 12 (1), 2007.
191. Sasse, Gwendolyn, 'The European Neighbourhood Policy: Conditionality Revisited for the EU's Eastern Neighbours', *Europe-Asia Studies*, 60 (2), 2008.
192. Sasse, Gwendolyn, *The ENP and the EU's Eastern Neighbours: Ukraine and Moldova as Test Cases*, in vol. *The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact*, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
193. Sasse, G., 'The EU Common Strategy on Ukraine: A Response to Ukraine's "pro-European Choice"?' in A. Lewis (edit.), *The EU & Ukraine. Neighbours, Friends, Partners?*, The Federal Trust, London, 2002.
194. Sens, Allen G., *The Changing Politics of European Security*, in vol. *Stefan Gänzle, Allen G. Sens (edit.), The Changing Politics of European Security, Europe Alone?*, Palgrave Macmillan, New York, 2007.
195. Serre, Françoise de la, "La Communauté - acteur international", in *Pouvoirs*, nr. 69/1994.
196. Shaffer, B., 'US Policy' in 'The South Caucasus: A Challenge for the EU', *Chaillot Paper 65*. Paris: EU Institute for Security Studies, Paris, 2003.
197. Smith, Anthony, *National Identity*, Penguin Books, London, 1991.
198. Smith, Karen E., 'The Outsiders: The European Neighbourhood Policy', *International Affairs*, 81 (4), 2005.
199. Smith, Karen E., 'Enlargement and European Order', in Christopher Hill and Michael Smith (edit.), *International Relations and the European Union*, Oxford University Press, Oxford, 2005.
200. Smith, Karen, 'The European Union: A Distinctive Actor in International Relations', *The Brown Journal of International Affairs*, 9 (2), 2003.
201. Spruyt, Hendryk, 'The End of Empire and the Extension of the Westphalian System: The Normative Basis of the Modern State Order,' *International Studies Review*, 2, 2000.
202. Strange, Susan, 'Who are EU? Ambiguities on the Concept of Competitiveness', *Journal of Common Market Studies*, 36 (1), 1998.

203. Terpan, Fabien, Politique étrangère, sécurité, défense : la lente progression de l'Europe politique, articol-120304, p. 3, <http://www.euractiv.com/fr/securite/politique-europenne-securite-defensepesd/>.
204. The European Commission, „Financial programming 2007-2013”, Aprilie 2009.
205. Timmermann, H., ‘Die EU und die “Neuen Nachbarn” Ukraine und Belarus’, SWP Studie S41, October, 2003, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin, 2003.
206. Tonra, Ben, Identity Construction through the ENP: Borders and Boundaries, Insiders and Outsiders, în vol. The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
207. Tonra, Ben, The Europeanisation of national foreign policy: Dutch, Danish and Irish foreign policy in the European Union, Ashgate, Aldershot, 2001.
208. Toulemon, Robert, Pour une evolution institutionnelle...l'avenir de l'UE - élargir et aprofundir, PIETEPIA, 1995.
209. Tratatul asupra Uniunii Europene (Tratatul de la Maastricht), Official Journal C 191 of 29 July 1992.
210. Tratatul de la Amsterdam, Official Journal C 340, 10 November 1997.
211. Tratatul de la Lisabona, Official Journal C 306, 17 December 2007.
212. Vahl, M., ‘Models for the European Neighbourhood Policy. The European Economic Area and the Northern Dimension’, CEPS Working Document, 2005.
213. Vahl, Marius, ‘Lessons from the North for the EU’s “Near Abroad” ’, în Christopher S. Browning (edit.), Remaking Europe in the Margins: Northern Europe after the Enlargements, Ashgate, Aldershot, 2005.
214. Vahl, Marius, Is Ukraine turning away from Europe?, CEPS Policy Brief, No. 57/October 2004.
215. Verheugen, Günter, The European Neighbourhood Policy, Prime Ministerial Conference of the Vilnius and Visegrad Democracies: “Towards a Wider Europe: the new agenda”, Bratislava, 19 March 2004, SPEECH/04/141.
216. Verheugen, Günter, EU Enlargement and the Union’s Neighbourhood Policy, Diplomatic Academy, Moscow, 27 October 2003.
217. Verheugen, Günter, The Neighbourhood Policy of the European Union: An opportunity for Tunisia, Institut Arabe des Chefs d’Entreprises Tunis, 21 Januarie 2004.

218. Wallace, W., 'Looking After the European Neighbourhood. Responsibilities for the EU-25', LSE European Foreign Policy Unit Working Paper, 2003.
219. Webb, Carole, 'Introduction: Variations on a Theoretical Theme', în Helen Wallace, William Wallace, Carole Webb (edit.), Policy-making in the European Communities, John Wiley, Chichester, 1977.
220. Whitman, Richard G., Wolff, Stefan, Much Ado About Nothing? The European Neighbourhood Policy in Context, în vol. The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
221. Wight, Colin, 'They Shoot Dead Horses Don't They? Locating Agency in the Agent-Structure Problematique' European Journal of International Relations, 1, 1999.
222. Wolff, Stefan, Rodt, Annemarie Peen, Lessons from the Balkans: The ENP as a Possible Conflict Management Tool?, în vol. The European Neighbourhood Policy in Perspective - Context, Implementation and Impact, Richard G. Whitman, Stefan Wolff (edit.), Palgrave Macmillan, New York, 2010.
223. Wright, Richard, 'No State Has Ever Been Ruined By Commerce', în 'The European Economic Area: Round Table Discussion', International Affairs (Moscow), 48 (4), 2002.
224. Zaiotti, Ruben, 'Of Friends and Fences: Europe's Neighbourhood Policy and the "Gated Community Syndrome" ', Journal of European Integration, 29 (2), 2007.
225. Zăpârțan, Liviu-Petru, Construcția Europeană, Ed. Imprimeriei de Vest, Oradea, 2000.
226. Zăpârțan, Liviu-Petru, Geopolitica în Actualitate, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2009.
227. Zăpârțan, Liviu-Petru, Reflecții despre Europa Unită, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2011.